

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Sønderjysk Månedsskrift

2 • 2014

Sønderjysk Månedsskrift

Udgivet af Historisk
Samfund for Sønder-
jylland i samarbejde
med Museum
Sønderjylland
og Kulturfokus

Pris for medlemskab
295 kr. årligt inkl. moms
og forsendelse.
Enkeltnumre 35 kr.
Særnumre 45 kr.

Ekspedition
Haderslevvej 45
6200 Aabenraa
Tlf. 74 62 46 83
hssdj@hssdj.dk
www.hssdj.dk

Kontortid
Mandag-torsdag 9-14

Redaktion
Kirsten Clausen (ansv.)
Museum Sønderjylland
ISL-Lokalhistorie
Haderslevvej 45
6200 Aabenraa
Tlf. 74 62 58 60
kicl@museum-
sonderjylland.dk

Lennart Madsen
Museum Sønderjylland
- Arkæologi Haderslev

Elsemarie Dam-Jensen
Museum Sønderjylland
- Kulturhistorie Tønder

© Sønderjysk Månedsskrift og forfatterne

Layout
Ove Kirketerp
Tekst & Design
Haderslev

Tryk
Mohrdieck Tryk A/S
Aabenraa

I dette nummer

Fra Rinkenæs sogn til Trankebar 43
Da arkitekt, professor Hans Munk Hansen under en rejse stødte på navnet Meinhardt på et gravmonument, var han ikke i tvivl om, at der var en forbindelse til Meinhardt-erne hjemme i Rinkenæs. Han fortæller her historien om Johann J. Meinhardt, der stak til søs og endte sine dage i Trankebar.

Den nordiske sanselighed - Wegner og 'Scandinavian Design' 49
Hans J. Wegner, snedkersvend og stolemager fra Tønder, ville i år være fyldt 100 år. I den anledning har museumsinspektør Anne Blond, Museum Sønderjylland, gravet i historien om en af forrige århundredes betydeligste møbelarkitekter.

25 år i Sønderjylland 56
Hans Lund, forstander på Rødding Højskole 1926-1952, holdt i anledning af sit 25-års jubilæum i 1951 et foredrag om de år, der var gået, som var præget af konflikter i kølvandet af Genforeningen og Anden Verdenskrig.

Grænselandskronik 66
I sidste kvartal 2013 var dagspressen præget af stormvejr - meteorologiske og politiske. H.E. Sørensen har været kompasset rundt og samlet sine indtryk.

Bognyt 74

Det sker - i Museum Sønderjylland 76

Bagsiden om forsiden 80
Hanne Pein, sekretariatschef for Snedkernes Uddannelser, fortæller om snedkeruddannelserne og de tiltag, der gøres, for at sikre håndværket, der er en forudsætning for moderne træmøbedesign.

Forsidebilledet:
Møbelsnedker Britt Møller Wamberg med sit svendestykke 'Stammen', som var med på udstillingen Snedkernes Dag 2013 på Trapholt. 'Stammen' er tænkt som et fleksibelt møbel, hvorpå der kan tilføjes flytbare moduler. Modulerne monteres i en nedfræsning, så de sidder fast, men dog stadig kan skubbes hen ad bænken.

Foto: Privat.

Fra Rinckenæs sogn til Trankebar

Af Hans Munk Hansen

Under arbejdet med at forberede et bygningsbevaringsprojekt i Trankebar stødte arkitekt, professor Hans Munk Hansen på et navn, som han straks forbandt med sin barndom i Rinckenæs. Han fortæller her historien om Johann J. Meinhardt.

Gamle kirkegårde i Rinckenæs og i Trankebar

I min barndom i 1930'erne fulgte jeg med glæde mine forældre på deres besøg på Rinckenæs gamle kirkegård. Her kunne de nemlig fortælle en god historie om stort set hver eneste begravede, enten fordi de gennem deres opvækst i sognet havde kendt disse personer, eller fordi de havde fået overleveret 'de gamles' beretninger. Særligt spændende for mig var det at høre om søfarendes oplevelser på lange rejser til fjerne kontinenter.

Gennem Rinckenæs sogns beliggenhed ved kysten var nok mange unge mænd blevet motiveret til at vælge et liv på søen.

Herom skriver sognepræsten N.J. Jensen i et af sine digte:

*Sol aa Maan gær alle neer
Ævve di Rinckenisser Dræng.
Gammel Van di hær aa fa'r
Ur i Verden, landd aa læng.*

Blandt disse eventyrlystne drenge kom flere fra familien Meinhardt, bl.a. hans morfar, kaptajn og senere kådner i Hovgård.

Meinhardt'erne hører til de mange familier, der er indvandret til Rinke-

næs fra udlandet, oftest fra Tyskland og senere også fra Polen, og som nu er totalt assimileret her. Den første Meinhardt kom til sognet fra Hessen i anden halvdel af 1700-tallet og etablerede sig i Egersund (nu benævnt Alnor på Rinckenæs-siden af sundet) som kursmed - en håndværker, der ikke alene kunne beslå heste, men også kurere deres sygdomme. Til nød klarede han også menneskers problemer, og derfra stammer nok udtrykket 'en hestekur'.

Den person, som jeg hovedsageligt vil beskæftige mig med i det følgende, er Johann J. Meinhardt af den første generation, født i Rinckenæs sogn i 1766. Jeg skal dog lige nævne, at familien Meinhardts senere efterkommere varetog forskellige hverv på dansk side omkring århundredskiftet 1900 med så stor iver, at man i Rinckenæs sagde: "Jo længere syd fra tyskerne kommer, jo bedre danskere bliver de".

Jeg blev første gang opmærksom på Johann J. Meinhardt, da jeg i 1982 besøgte Trankebar for at forberede et projekt til bygningsbevaring. Min hjemlige vane tro besøgte jeg også her den gamle kirkegård og stødte til min store overraskelse på navnet Meinhardt på et gravmonument.

Dette fund satte mig i gang med at søge flere oplysninger om min byfæles historie. Jeg fandt ud af, at Meinhardt kom til Trankebar som styrmand på et skib i 1790'erne, afmønstrede her og i 1795 giftede sig med

Foto: M/S Museet for Søfart.

Øverst: Bykort over Trankebar med fortet Dansborg. Farvelagt tegning fra 1733 udført af premierløjtnant Gregers Daa Trellund efter ældre forlæg. Nederst: Trankebar fra landsiden. Akvarel af guvernør Peter Anker i 1789.

Foto: M/S Museet for Søfart.

den 17-årige Claudia Henrikka, byfoged Borgens datter.

Den danske handelsstation, grundlagt i 1600-tallet

Kong Christian IV oplevede, hvordan Holland og andre europæiske lande opnåede stor velstand gennem deres oversøiske handel, der var baseret på støttepunkter ude omkring. Dette motiverede ham til at sende en flådeafdeling til Asien i 1616 for at grundlægge en dansk handelsstation. Forehavendet lykkedes i Trankebar i Sydindien, efter at man havde truffet en aftale med den derværende fyrste. Som det første opførte danskerne et stærkt fort, Dansborg, ved kysten, og siden fulgte andre byggerier med det formål, at gøre stedet til en by efter europæisk standard.

Befolkningen i Trankebar, som vi kender den fra 1700-tallet, havde en broget sammensætning. Toppen ud-

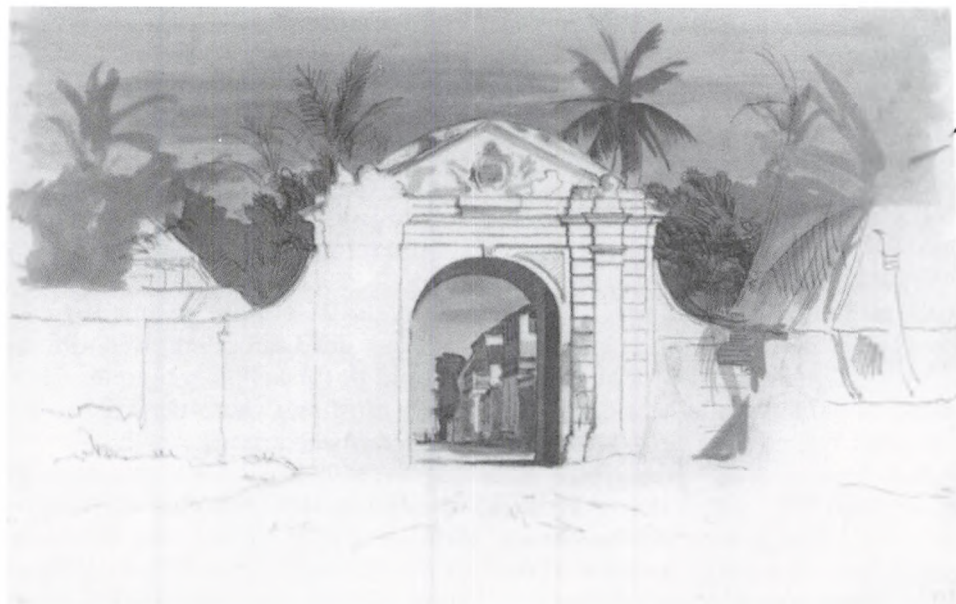
gjordes af de danske administratorer og officerer samt større handelsmænd. Derefter kom tyske missionærer fra Halle-missionen og for en tid også folk fra brødremissionen i Herrnhut. En mindre agtet gruppe var de katolske portugisere, der havde rødder i Indien langt tilbage i tiden.

Den største etniske gruppe var dog inderne, der var opdelt efter tilhørsforhold til forskellige religioner: Hinduere, muslimer, katolske kristne og protestantiske kristne.

Dette billede ændrede sig, efter at den danske stat mere eller mindre frivilligt i 1845 så sig nødsaget til at sælge Trankebar til det engelske kolonistyre. Skridt efter skridt blev byen overtaget af nogle få englændere og af inderne selv, og inden længe var der ikke en eneste dansker tilbage i byen.

Meinhardts hus tegnet af Ib Andersen 1948.

Landporten i Trankebar. Akvarel af Ib Andersen 1948.

Meinhardt i Trankebar

Meinhardt fik i Trankebar overdraget hvervet som equipagemester (søofficer, der leder udrustningen af skibene). Videre gik det med embedet som kongelig kasserer, som indebar ansvaret for handelsstationens finanser. Samtidig drev Meinhardt en omfattende handelsvirksomhed for egen regning i lighed med de fleste europæiske embedsmænd i byen.

Herved blev han en velstående mand, hvilket kunne aflæses i hans private bolig i Nygade, som hørte til de fornemste i Trankebar. Her boede han med sin familie fra 1802 til 1820, hvor han døde som 56-årig, ti år efter at hans første kone, Claudia Henrikska, var død som 32-årig. Meinhardt havde giftet sig igen, og hans enke forblev i huset, indtil hun solgte det i 1832.

Husets usædvanlige størrelse skyld-

tes en sammenlægning af den oprindelige bygning med nabohuset. Foran hele længden af den ældre del af husene var der føjet en veranda med fladt tag, der havde en kolonnade ud til gaden og en smukt udformet balustrade på toppen. Derudover var der på et tidspunkt blevet lagt en ekstra etage på den midterste del af huset.

Kolonnaden har vel først og fremmest tjent til repræsentation, men man kan også tænke sig, at familien sad her om aftenen for at nyde den kølende aftenbrise fra havet og se på livet på gaden.

Husets arkitektur i Meinhardts tid var typisk for de store europæiske huse i Trankebar omkring århundredskiftet 1800. Forbillederne hertil skal man nok søge i den nærliggende større franske koloniby Pondicherry, hvor tidens nyklassicistiske stil kunne studeres.

Nyere udforskning af arkitekturen i Trankebar

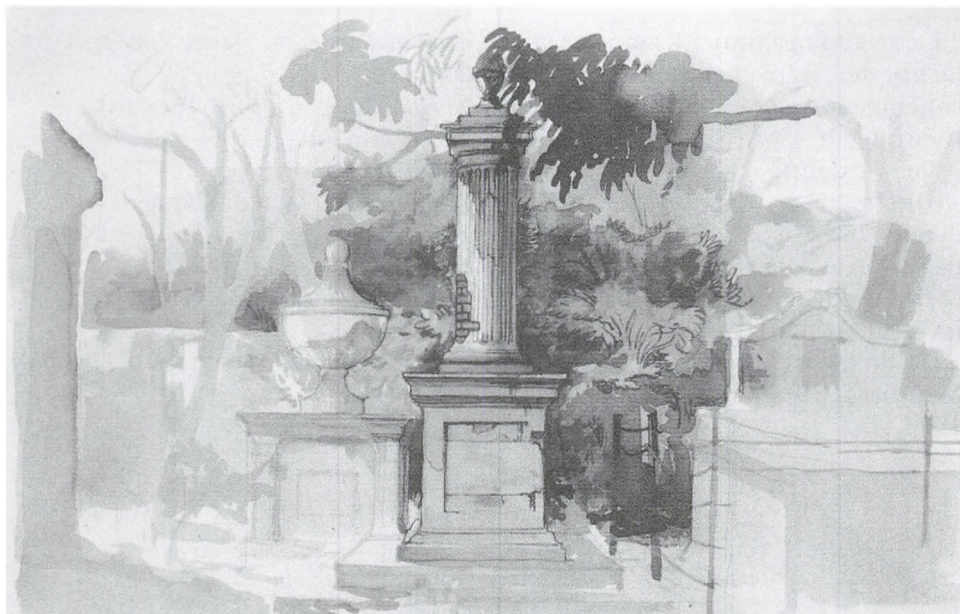
I nyere tid har Meinhardts hus første gang påkaldt sig interesse i Danmark kort tid efter Anden Verdenskrig, da den berømte kunstner Ib Andersen besøgte Trankebar for at lave tegninger til det stort anlagte værk 'Vore gamle Tropekolonier'. Flere og flere rejsende fulgte i hans spor, og i 1985 tog et otte-personers hold af danske arkitekter og historikere af sted for en mere indgående registrering af de tilbageværende bygninger fra handelsstationens dage, herunder også Meinhardts hus. Projektet blev ledet af en styringsgruppe med bl.a. repræsentanter fra Nationalmuseet, Universitetet og Kunstakademiet (denne artikels forfatter).

Synet af Meinhardts hus var nedslående, da forfaldet siden Ib Andersens ophold her var stærkt fremskredet. Endnu værre så det ud, da jeg fotograferede huset på en opfølgingsrejse i 1998. Misrøgt og det hårde klima havde sat sig sine spor, og Meinhardts hus må desværre anses for at være tabt. Men hvad nogle af de andre historiske bygninger angår, er der i de senere år blevet gennemført restaureringsprojekter, der giver håb om en delvis bevaring af væsentlige træk af den gamle handelsstation.

Gravmonumentet på Zions kirkegård

Hvad der er nævnt om de historiske bygninger, gælder også gravminderne på kirkegårdene. Jeg har tidligere

Familien Meinhardts gravmonument på Zions kirkegård i Trankebar. Akvarel af Ib Andersen 1948.

Meinhardts hus fotograferet i 1998.

nævnt, hvor grebet jeg blev af at støde på navnet Meinhardt på Zions kirkegård.

Dette gravmonument, som var et af de fineste i Trankebar, bestod i sin oprindelige form af en kubisk piedestal, hvorfra der rejste sig en kanneleret søjle. På dennes top stod en urne. I sin helhed og i detaljerne et værk i den nyklassicistiske ånd. Nu er kun de nederste dele bevaret, men navnet Meinhardt kan dog stadig læses på de indfældede marmortavler.

På Rinkenæs kirkegård er den sidste Meinhardt i sognet blevet begravet i 1993. ■

Litteratur

- Tranquebar. I: *Architectura nr. 9*.
Hansen, Hans Munk: *Tranquebar, Town and Buildings of the Danes*, København 2005.
- Kryger, Karin og Lisbeth Gasparski: *Tranquebar, Kirkegårde og gravminder*, København 2002.
- Hansen, Hans Munk: *Ib Andersen i Troperne. I: Tegneren Ib Andersen*, København 2008.
- Gregersen, Hans: *Trankebar*, Højbjerg 1987.
- Rasmussen, Anna William: *Den Rinkenæs Præst*, 1955.

Den nordiske sanselighed - Wegner og 'Scandinavian Design'

Af Anne Blond

Møbelarkitekt Hans J. Wegners filosofi var at få materialet til at leve og give det et strejf af ånd. At det lykkedes for ham, står lysende klart her i hundredåret for hans fødsel. Museumsinspektør Anne Blond tegner et portræt af manden bag de levedygtige stole.

Hans J. Wegner, snedkersvenden og stolemageren fra Tønder, ville den 2. april i år (2014) være fyldt 100 år. Dette fejres bl.a. med udgivelsen af et Wegner-frimærke og store særudstillinger om hans møbler i både København og Tønder.

Havde han været i live, ville han have takket alle pænt, men inderst inde havde han formodentlig tænkt, at det dog var noget pjat at gøre så meget ud af.

Wegner var nemlig en beskeden mand, der havde det bedst, når han på stille aftener stod på et af sine producenters værksteder med skitserne til en god stol, og sammen med værkføreren fordybede sig i konstruktioner og samlinger til lugten af opskåret træ. Så hvorfor denne virak?

En af grundene til den store 100-års fejring af Wegner er, at han var en af de mest betydningsfulde nordiske designere fra slutningen af 1940'erne til midten af 1960'erne - en periode hvor nordisk design, og for Danmarks vedkommende især møbel-design, var på sit højeste. Det var også her begrebet 'Scandinavian Design' så dagens lys og blev et internationalt brand - ikke mindst i USA. Det føl-

gende er en af de historier, man kan fortælle om Wegner og 'Scandinavian Design'.

Skabertrang

Wegner blev født ind i en håndværkerfamilie i Tønder i 1914. Faderen var skomager, og Wegner fik som barn et naturligt og tæt forhold til værktøj, da han kom meget på faderens værksted.

Værktøjshåndteringen blev vigtig, da den hjalp ham med at realisere den skabertrang, som det tidligt viste sig, at han bar rundt på. Som barn skar han skibe af træ ved Vidåens bred, og i teenageårene vidner adskillige akvareller, malerier og smukt udskårne statuetter i træ om hans evner til at udtrykke sig kunstnerisk.

Som 14-årig kom han i lære hos snedkermester H.F. Stahlberg, og lige omkring sin 18-års fødselsdag blev han udlært snedker med karakteren UG. Derefter fulgte nogle år i Tønder, inden han i 1935 var nødt til at tage til Nordsjælland for at aftjene sin værnepligt. Her blev hans skæbne beseglet.

Kasernen i Høvelte lå ikke længere væk fra København, end at afstanden kunne klares på cykel. Byen tiltrak den unge Wegner, da han her kunne se, hvad kollegaerne fra de københavnske snedkerværksteder lavede. Militæret var ikke lige sagen, men han må være blevet positivt overrasket over kvaliteten af de møbler, han så i hovedstaden. I hvert fald fandt

Foto: Privat.

Wegner som soldat, ca. 1935.

han ud af, at han måtte dygtiggøre sig yderligere. Først læste han videre på Teknologisk Institut og dernæst på Kunsthåndværkerskolen.

Snedkerlaugsudstillingen i 1935 var et af de steder, Wegner med stor sandsynlighed opsøgte for at se møbler.

Snedkerlaugsudstillingerne

Snedkerlaugsudstillingerne havde fundet sted i København siden 1927. Industrialiseringen havde for alvor indfundet sig, og snedkerværkstederne var nødt til at tænke nyt, hvis ikke møbler skulle ende som rene industriprodukter. Erhvervets saltvandsindsprøjtning kom ikke i form af øgede investeringer udefra. I stedet besluttede snedkerlauget at afholde en årligt tilbagevendende udstilling, hvor mestrene kunne vise alternative bud på kvalitetsmøbler og håndværkstraditioner, der blev holdt i hævd.

Snedkerne stillede således frivilligt

op til en situation, hvor de blev direkte målt med hinanden. I 1930 blev der endda indført en konkurrence inden udstillingen, der fungerede som nåleøje, ved at visse møbler blev sorteret fra. På denne måde tvang snedkerlaugets medlemmer sig selv til konstant at forny sig, hvorfor det blev mere og mere almindeligt, at snedkere og arkitekter fandt sammen og hjalp hinanden med at finde på nye møbler. I denne konstellation af håndværket og arkitekternes viden om det at bo opstod et frodigt samarbejde, der ikke bare revolutionerede dansk møbelhåndværk og -industri, men som også skabte et veritabelt dansk eksportboom i 1950'erne.

Wegner gik på Kunsthåndværkerskolen, da han som arkitektdesigner debuterede på Snedkerlaugsudstillingen i 1938. Men det var først, da han fandt sammen med snedkermester Johannes Hansen i 1940, udstillede med ham fra 1941 og var flyttet tilbage til København efter i krigsårene at have arbejdet på en bunden opgave med møblementet til Aarhus Rådhus, at hans karriere for alvor tog form.

I 1949 udstillede han tre helt forskellige stole på Snedkerlaugsudstillingen. Den ene var særlig i sit materialevalg, fordi den skiftede det massive træ ud med laminerede, formspændte træskaller. Den anden opfyldte tidens behov for rumbesparende møbler til de små toværelers familieejligheder ved at være en lænestol med sjeneflet, som kunne klap-

pes sammen og hænges op på væggen. Og den tredje var som type en helt konventionel armstol, der dog skulle vise sig at blive noget ganske særligt. Det var den stol, Wegner selv kaldte 'Den runde stol', som i løbet af 1950'erne fik det særlige navn: Stolen. Set i forhold til Wegners betydning for begrebet 'Scandinavian Design' er 'Den runde stol' helt central.

Stolen

Da Wegner udstillede den på Snedkerlaugsudstillingen i 1949, tiltrak den sig ikke megen opmærksomhed

fra den danske presse. Men det skulle ændre sig, da nyheden om selvsamme udstilling med arkitekt og redaktør for tidsskriftet Dansk Kunsthåndværk, Viggo Steen Møller, som medlemmand nåede den amerikanske presse.

Allerede i februar 1950 bragte det landsdækkende amerikanske boligmagasin Interiors således en flere siders artikel om Snedkerlaugsudstillingen i København i 1949. 'Den runde stol' fik et helsidesbillede og af fødte mange efterfølgende forespørgsler om, hvor den kunne købes. Indtil videre kunne det kun ske ét sted,

Den runde stol.

nemlig hos Johannes Hansen i København, der pludselig fik temmelig mange ordrer ind. Wegner har på en film af Lise Roos fortalt: "Amerikanerne kom og ville ha' 50-100 stk. og Johannes var ved at falde ned af stolen, men så blev han ..., det var nærmest besværligt. Bare man kunne sælge de fire, der var med på udstillingen". Det var et krævende stykke håndværk at lave 'Den runde stol', noget som tog tid, og som ikke kunne presses igennem med amerikansk utålmodighed, hvilket det sikkert har irriteret den gode snedkermester at skulle gøre.

'Den runde stol' havde fire lige ben, der tilspidsede opefter og nedefter, hvilket gav den et let udtryk. Ryggens svagt bagudhældende lodrette position gled i en elegant og ubesværet bevægelse over i armlænenes svagt skrånede vandrette hældning og

derfra ned i benene. Kopstykkets ryg fik en smuk propelform, som især appellerede til de streamline-elskende amerikanske købere. Alt i alt var stolen ikke mindre end et fuldendt resultat af bløde og sammenhængende linjer, der talte umiddelbart og sanseligt til kroppen ligesom tidens fremherskende vitalistiske tendenser i skulpturen.

Men 'Den runde stol' var ikke billig.) Udover enkeltpersoner, der satte en ære i at bo moderne, var mange købere af 'Den runde stol' indretningsarkitekter, der var hyret til at møblere firmakontorer eller velhavende amerikaneres private hjem - og velhavende amerikanere var ikke et særsyn i New York.

Lunningprisen

En af dem var dansk født og havde allerede på Snedkerlaugsudstillingen i 1949 erhvervet sig et eksemplar af 'Den runde stol'. Manden var Frederik Lunning.

Han var i 1922-23 flyttet til USA og havde etableret en god forretning ved at være eneforhandler af dansk Georg Jensen-sølv. Det gik ham efterhånden så godt, at han i 1935 kunne leje sig ind i en butik på 5th Avenue i New York og samtidig udvide sit sortiment, så han også solgte andre nordiske designobjekter. Dog vedblev butikken at hedde Georg Jensen Inc.

På Lunnings 70-års fødselsdag bragte

EXHIBITION
OF
HANS WEGNER
FURNITURE
THRU... FEB. 7th
GEORG JENSEN INC.
667 FIFTH AVENUE - NEW YORK 22, NEW YORK

Annonce fra Frederik Lunnings forretning Georg Jensen Inc., 1950'erne.

Foto: P.P. Møbler.

Wegner i samtale med en snedker.

Berlingske Tidende en stor portræt-artikel om ham. Her gav han følgende stemningsmættede beskrivelse af forretningens kunder: "Der er Julehandel, og den er stor. Andre Steder er den mindre end sidste Aar, hvor Korea skabte Købe-Panik, men hos Jensen's er den stor som i Fjor. Det er Kunder, der giver Gaver uden Panik, og de ved, hvor de skal komme fra. Hvert Aar. Og det er Kunder, der har savnet Mr. Laanning. Mink-Damer. Fine Damer".

I samme artikel fortalte Lunning, hvordan en mand, der bare ville låne en telefonbog, endte med at købe for 7-8.000 dollars, hvilket giver et billede af forretningens klientel og omsætning.

Lunningprisen, også kaldt 'Nobel-prisen i kunsthåndværk', blev netop

uddelt første gang på indstifteren Lunnings 70-års fødselsdag den. 21. december 1951. Prisen havde til hensigt årligt at hædre to dygtige nordiske designere med et rejselegat, så de i en længere periode kunne opholde sig i udlandet og hente ny inspiration og viden. Desuden fik prismodtagerne en udstilling i den store butik på den berømte New Yorkergade.

Men den driftige forretningsmand Lunning var ikke kun velgører. Bagved uddelingen af den generøse pengepræmie på i alt 5.000 dollars lå også et ønske om, at nordiske producenter og designformidlere ville blive ved med at investere tid og kræfter i de unge nordiske designere.

Priskomiteen bestod af to personer fra hvert af de nordiske lande, med undtagelse af Island, som desværre

Det officielle signaturmærke for fejringen af Hans J. Wegner i Tønder by og på Kunstmuseet i Tønder.

aldrig nåede at komme med. Den ene udpegede landet selv, den anden udpegede Georg Jensen Inc. Der var således opfundet et årligt tilbagevendende arrangement, hvor ledende personer fra den nordiske designverden blev bragt sammen og dermed havde mulighed for at netværke og finde på nye designpromoverende projekter. Dette kunne alt sammen gavne salget af kvalitetsdesign fra Norden, hvilket Frederik Lunning selvfølgelig var interesseret i. Til dette havde han brug for et stærkt og stabilt brand, hvilket han, bl.a. gennem sit forretningskoncept og sit prisinitiativ, fik i begrebet 'Scandinavian Design'. 'Scandinavian Design' er et begreb, som Frederik Lunning selvfølgelig ikke alene kan tage æren for. Det blev for alvor berømt, da udstillingen Design in Scandinavia turnerede USA fra 1954-57.

De første modtagere af Lunningprisen var to mænd, der allerede på dette tidspunkt havde lagt kimen til at blive deres respektive landes største designkoryfæer. Den ene var finnen Tapio Wirkkala, som havde gjort sig internationalt bemærket med det spektakulære og i dag ikoniske træfad 'Blad' fra 1951. Den anden var Wegner, der formodentlig ikke havde været i komiteens søgelys, hvis det ikke havde været for 'Den runde stol'.

Wirkkala og Wegners designgenstande var indbegrebet af 'Scandinavian Design'. Indlejret i brandet lå nemlig også forestillingen om en bestemt skandinavisk stil.

Scandinavian Design

Siden 1932, hvor den finske arkitekt Alvar Aalto havde arbejdet med at opføre sanatoriet i Paimio, Finland, havde man talt om en særlig nordisk

træ-funktionalisme. Til bygningen havde han nemlig udviklet en særlig stol for de tuberkuloseramte patienter, hvor formen, på bedste funktionalistiske måde, fulgte funktionen i en siddestilling, der lettede patienternes vejrtrækning. Aalto havde dog nægtet at lade den udføre i den centraleuropæiske funktionalismes yndlingsmateriale, metal, men valgte i stedet formspændt finsk træ. Det karakteristiske ved denne organiske træ-funktionalisme, som herefter bredte sig blandt nordiske designere, var, at den aldrig syntes kold og industriel, men på bedste måde evnede at forene internationale modernistiske træk med et, måske særligt for en udenforstående, nordisk udtryk.

Både Wirkkala og Wegner var dygtige håndværkere i træ og arbejdede begge med den organiske form i deres designobjekter. Med brandet 'Scandinavian Design' in mente var de udefra set det perfekte valg til den første Lunningpris og visualiseringen af en nordisk stil.

Men det, der i virkeligheden drev disse designere, var ikke at fremstå 'nordiske' i deres udtryk. Det var en vilje til at undgå konstruerede, prætentiose genstande og i stedet tilpasse formen materialets kunnen. Det var, gennem håndværket, at opnå og videregive en glæde ved det sansede.

I den eneste tekst Wegner nogensinde forfattede, beskriver han det således: "Filosofien bag det hele var ikke at gøre arbejdsprocessen vanskeligere end højst nødvendigt, men gerne vise, hvad man kunne præstere med sine hænder: forsøge at få materialet til at leve, give det et strejf af ånd, få tingene til at se så selvfølge-

ge ud, at de ud fra de givne forudsætninger kun kunne være som her og ikke anderledes". Det karakteristiske ved nordisk design i 1950'erne var måske netop, at det ikke kun skulle opleves med øjet, men at det sanseligt talte til hele kroppen. Den nordiske designer ville dengang forene øje, hånd og materiale i sin form, og dermed gøre den menneskelig.

At håndens arbejde gjorde 'Den runde stol' og mange af Wegners andre møbler så bekestelige, at det mest var Lunnings velhavende amerikanske kunder, der havde råd til dem, gik også hen og blev et problem, da solidaritetens store årti oprandt. Bølgen af nordisk design fortønedes sig i hvert fald i takt med, at 1960'erne skred frem. Eller ændrede den sig bare ved at finde fortidens gør-det-selv-gen frem og komme til at hedde IKEA?

Wegner gik under alle omstændigheder ikke i panik og aldrig på kompromis. Han fortsatte med at lave sine stole i træ. Nogle blev tegnet således, at maskinerne kunne gøre det meste, mens andre kun kunne udføres med hånden. Og det er jo gået ham meget godt. Vi fejrer ham i hvert fald her 100 år efter hans fødsel. ■

Noter

1) Ifølge artiklen *The Danes Are Exporting Fine Craftsmanship* i *The San Francisco Chronicle*, 22. juni 1952 kostede 'Den runde stol' dengang 150 dollars.

Litteratur

Møller, Henrik Steen: *Tema med variationer*, 1979.

Møller, Svend Erik (red.): På Wegners tid. *Festskrift til Hans J. Wegner* 2. april 1989, 1989.

25 år i Sønderjylland

Af Hans Lund

I anledning af sit 25-års jubilæum som forstander på Rødding Højskole holdt Hans Lund den 11. november 1951 et foredrag om disse år. Foredraget blev gengivet i højskolens årsskrift samme år og gengives her i en forkortet udgave.

I 25 ÅR HAR VI HAFT VORT hjem og vor gerning på sønderjysk grund. Min forbindelse med Sønderjylland fører imidlertid længere tilbage. En tidligt vågnet historisk interesse havde allerede i børneskolen vakt min opmærksomhed for, hvad der tildrog sig her-nede. Da jeg 15 år gammel kom i Ribe Kathedralskole, kom jeg til at leve grænsen nær, fik sønderjyske kammerater. Her blev jeg læser af 'Flensborg Avis'. At læse en sønderjysk avis blev mig en nødvendighed, og i studenterårene var jeg holder først af 'Flensborg Avis', derefter af 'Hejmdal'. Lærerårene i Askov gav mange personlige forbindelser gennem eleverne. Her oplevede vi krig, grænsestrid og genforening, og herfra kom jeg snart til møder omkring i sogne-

På en måde var det derfor ikke noget fremmed land at komme til. Og dog var overgangen større, end vi havde tænkt os. Jeg kunne et par år efter, at vi var kommen her, sige, at der er meget mere end 16 km fra Askov til Rødding. Fremmedherredømmet havde sat sit præg på mennesker og kår, og Kongegrænsen var nok politisk grænse fra 1864, men den havde under andre former eksisteret langt tilbage i tiden. I tankegang, i sæd og skik var det danske her

udformet på anden måde end længere nordpå.

Da vi kom hertil, var den nationale kamp under afvikling. Det, der havde fyldt sindene før, den nationale spænding, svandt nu bort. Hvad skulde fylde dette tomrum?

Den krise blev lykkeligvis i nogen måde udskudt, fordi det nationale igen kom stærkt frem. Vi havde ikke været mere end et halvt år i landsdelen, før jordkampen satte ind. Det var en mærkelig oplevelse at være med på Folkehjem den dag, Landeværnet blev stiftet. At se Sønderjylland samlet med de ældre prøvede mænd fra årene før krigen som toneangivende i drøftelserne, at mærke sammenholdet, når fare truede, og nye opgaver meldte sig, måtte bevæge sindet dybest inde.

Det nationale kom dog ikke i forgrunden med det samme. Den økonomiske uro kom først. Lige efter vor ankomst holdt Cornelius Petersen sine møder udover landsdelen, og han var også på vore egne, uden at jeg hørte ham. Men et par år efter kom Lei-Bevægelsen, med hvis hovedmand Madsen-Mygdal tørnede sammen ved det store møde i Gramgaards have, som havde samlet folk fra nær og fjern. Stærkere end mindet om selve mødet er en anden erindring fra den dag. Efter at mødet var forbi i haven, blev mange mennesker tilbage i byen. Vi opdagede, at der gik mange mennesker ind på Andersens Hotel. Vi fulgte med og stod pludselig blandt Leis og Cornelius Petersens folk. Jeg kendte knap et menneske iblandt dem. Her blev der nu rettet

hadske og onde angreb på Danmark og på Sønderjyllands ledende mænd. Det var ophidsede, hadefulde, lidenskabelige ansigter at se ind i. Vi stod her overfor et Sønderjylland, vi slet ikke kendte - af tyskere var der vist kun få, men det var de blakkedes verden, 'det tredje Slesvig', vi her mødte. Mens mange tog hjem fra Gram i glad stemning, var det med trykkede sind, vi vendte tilbage.

Da krisen først i 30'erne satte voldsomt ind, mødte vi igen dette Sønderjylland. Det var hårde år, hvor folk måtte gå fra hus og hjem. Når vi nu ser tilbage, må vi vist alle erkende, at det kunne være gået meget, meget værre, og at der virkelig blev hjulpet, så ulykkerne blev stærkt begrænset. Det var bevægelsernes tid. Jeg husker, hvordan der blev rendt storm på de gamle ledere, hvordan der blev kæmpet på de faglige foreningers og andelssammenslutningers generalforsamlinger både om principper og om mænd, hvordan L.S. gik hårdt på - "I skal blive husket", fik de at vide, som dristede sig til at gå imod. Det var svært at se menneskers nød, men det var også svært at se mennesker give deres tilslutning til tanker og kampmetoder, som var i modstrid med meget af det, der havde været det bærende i vore frie bondesamfund hidtil.

Det førte også til diskussioner med bevægelsernes mænd. Det var ikke af lyst, jeg tog del. Jeg har ikke noget imod at forhandle, men her skete det under forhold, der var ganske særligt vanskelige. Lidenskaberne var i kog,

og det kunde være vanskeligt nok at skaffe ørenlyd for et roligt ord. Jeg husker en aften, J.A.K.'s leder, landinspektør Kristiansen, skulle tale nede på hotellet. Jeg tænkte på at gå derned, men veg tilbage, fordi jeg havde oplevet, hvor vanskelig en modstander han var, og hvor dæmonisk en magt han kunne have over tilhørerne. Jeg gik til sidst ind til min kone og spurgte, hvad jeg skulle gøre. "Du skal gå", sagde hun, og jeg gik. Så var landinspektøren blevet forhindret og erstattet af forstander Kjems fra Vester Vedsted, med hvem jeg fik en meget fredelig og god drøftelse.

En anden gang var det eleverne, der fik mig af sted. Det var nazisterne, der indbød til møde med pastor Malling som taler. Jeg var ikke helt bestemt på at gå, da jeg hørte eleverne samles i gården og derefter drage ned gennem

Hans Lund, ca. 1928.

Lærerkollegiet 1928. Siddende yderst til højre Ellen Margrethe og Hans Lund.

alléen syngende 'Internationale'. Så vidste jeg nok, hvor min plads var. Da de nazistiske indbydere hørte eleverne komme med den opsang, sprang de til telefonerne og hidkaldte S.A.-tropper fra det lidt fjernere opland, og i løbet af aftenen rullede lastbiler ind i byen med forstærkninger. Det hele så ret foruroligende ud. I den overfyldte store sal var nazisterne i stort flertal. Alligevel kunne jeg under forholdsvis ro imødegå pastor Malling, men bagefter blev jeg truet på forskellig måde. Dette sammenstød med pastor Malling førte til, at V.U. i Ribekredsen i maj 1934 indbød til et stort møde i Ribe, hvor Malling og jeg alene skulle diskutere. Det blev et af de største møder, der vist nogensinde er holdt i byen, hvis største sal var fyldt til trængsel, mens lige så mange måtte gå uden at kunne finde plads. Også denne forhandling forløb på en sømmelig måde, men det er

mærkeligt at tænke på, at blandt disse mange mennesker gav vel halvdelen nazistiske tanker deres bifald. Hvad den slags møder betyder, skal ikke overvurderes. Men jeg mener i dag som dengang, at det har sin moralske betydning, at der offentligt tages afstand, når bevægelser af den art søger at få magt over sindene.

Det sidste møde, hvor jeg tog tørn med nazisterne, blev holdt under særlige forhold i vinteren 1939-40, da krigen var begyndt. Vi havde da blandt eleverne to brødre, der var nazister. De havde foranlediget, at der blev indbudt til møde her i byen med en af de nazistiske agitatorer, Langgard Nielsen hed han vist, som taler. I bekendtgørelsen stod der, at mødet holdtes "paa Opfordring af Elever paa Rødding Højskole". Den dag, avisen med denne bekendtgørelse kom, var jeg ikke hjemme. Da jeg kom hjem, havde eleverne med und-

tagelse af tre underskrevet en erklæring om, at de ikke ville deltage i mødet. Udadtill kunne dette komme til at se ud, som om vi veg tilbage for en udfordring, og jeg fik eleverne til at ændre beslutning. Vi mødte alle op. Mødet blev holdt under nazistiske former. Vi måtte op at stå, da Dannebrog førtes ind i salen, men vi satte os, da naziflaget blev båret ind. Og så fik forhandlingen for øvrigt et roligt forløb.

Alt imens dette røre stod på, skete der andre mere betydningsfulde ting i vor landsdel. Nazismens sejr i Tyskland havde uventet tilspidset den nationalpolitiske situation. Syd for grænsen rettede de nye ledere, fortumlede af sejren, voldsomme angreb på Danmark og på grænseordningen af 1920. Havde de magt, som de havde agt, kunne det nok se meget faretruende ud. Onsdag før påske blev der med meget kort varsel indbudt 2-3 mand fra hvert sogn i Nordslesvig til et møde på Folkehjem. Tømmerhandler Ravn og jeg mødte herfra. Vi anede ikke noget om, hvad der var på færde, men vi kunne sige os selv, at alvorlige ting forestod. Det slog da også til. Da H.P. Hanssen besteg talerstolen, var det for at meddele os, at grænsen var i fare. Der var til anden påskedag planlagt S.A.-øvelser i egne lige syd for grænsen. Man mente at vide, at der var planer om at lade disse øvelser skylle ind over grænsen. Det var denne situation, der i foråret 1933 skabte en mærkelig national vækkelse udover Nordslesvig hos de unge, der hidtil havde været ret passive overfor det nationale. Nu våggede de op og vedgik arv og gæld. De store stævner i Tønder og på Dybbøl, dannelsen af Det Unge Grænseværn

og af Grænseegnernes Danske Samfund var vidnesbyrd herom. Også her på egnen mærkedes det. Ved et møde på skolen vedtog ungdomsforeninger og gymnastikforeninger at holde et pinsestævne anden pinse-dag som modvægt mod pinsemarkedet i Gram, hvor så megen løshed trivedes.

Vi vidste fra da af, at store ting stod på spil, men vi regnede med, at det var 'den truede Firkant', der var i farezonen. Ønsket om at få nøjere føling med selve grænseegnene var medvirkende til, at vi fik tanken om at købe en ejendom sydpå. I sommeren 1935 realiseredes tanken, da overlæge Teilmann og jeg i forening købte gården 'Mejerholm' sydøst for Tønder af enken efter den tyske sagfører Siewers. Gårdejer Jens Hørlyck fandt gården til os, og Niels Frederiksen og Statens Jordlovsudvalg rakte os i det kritiske øjeblik, da handelen truede med at gå i stå, en hjælpende hånd. Da vi i 1947 ville afhænde gården, var det naturligt, at vi solgte til Statens Jordlovsudvalg. Men 'Mejerholm' gav igennem en årrække en tilknytning til de sydlige strøg, som vi har lært meget af.

Det tyske arbejde kunne i disse år drage nytte af Tysklands stigende magt og de dårlige økonomiske forhold her i landsdelen. Nazisterne var sejrberuste, og der var ingen grænser for, hvad de mente at kunne nå. I foråret 1939 traf vor bestyrer på 'Mejerholm', Søren Rahbæk, en hjemmetysker fra Sæd, og de kom til at tale om valgudsigterne. "Maaske ikke denne gang, men i alt fald næste gang faar nazisterne 95% af stemmerne", sagde tyskeren.

En dag sidst i november 1938 rin-

gede direktør Martin Hammerich og bad om at måtte komme næste dags formiddag sammen med et par andre. Navnlig efter købet af 'Mejerholm' havde jeg på forskellig måde haft samarbejde med Hammerich. Blandt den kreds af mennesker, som Grønland har ført mig i forbindelse med, har han ved sin fine og fornemme personlighed en ganske særlig plads. Jeg tænkte, at det denne gang drejede sig om forhandlinger om et af de sædvanlige ejendoms køb, men det viste sig, at der var andre ting i gære. De to mænd, der kom sammen med ham, var Landeværnets formand, gårdejer Hans Andersen, Kongsbjerg, og overportør Alfred Kristensen, Bylderup-Bov, den senere socialdemokratiske landstingsmand. Deres ærinde var forberedelsen af det kommende folketingsvalg. Hammerich gjorde rede for stillingen: Tyskerne ville gøre en kraftanstrengelse for at nå en væsentlig fremgang, alle forhold arbejdede for dem, og stillingen var meget farlig. Det drejede sig ikke mere om grænseegnene, men om hele Sønderjylland. Vi måtte, så langt, det var gør ligt, begrænse den tyske fremgang - de sløve måtte ruskes op, de vaklende holdes fast og de vågne forstå deres ansvar. Vi skulle danne danske samfund over hele landsdelen med den ene opgave at skaffe et godt dansk valg. Som forholdene lå, var der ikke tid til at udbygge organisationerne, vi måtte nøjes med at danne bestyrelser, der så måtte omgive sig med en kreds af tillidsmænd. Der skulle arbejdes helt i det stille - pressen måtte intet skrive herom. Om vi ville lægge for her i Haderslev Vesteramt, og om jeg ville indbyde nogle mænd i hvert sogn til et forbereden-

de møde? Jeg forstod det nødvendige heri og indbød til mødet, og en mørk og regnfuld eftermiddag først i december mødtes ca. 100 mænd fra sognene heromkring i vor foredragssal. Da Hammerich havde talt, var der enighed om at gå i arbejde. Som formand for udvalget i Vesteramtet måtte jeg i de kommende uger omkring i mange af sognene for at være med til tilrettelæggelsen af det nye arbejde.

Alle vil huske den historiske valgdag den 3. april 1939, da Sønderjylland gentog sit ja til Danmark, og da alle tyskernes forhåbninger om den store fremgang blev knust. Deres forventninger havde været store. Jeg har et personligt minde derom. Vi var sidst i marts på vor sædvanlige udflugt til Sydslesvig og sluttede af i Flensborg. Inden vi skulle nordpå, havde eleverne fri en times tid til at gå på egen hånd. Da de igen mødte ved bilerne, var de kendeligt nedtrykte. Hvad der var i vejen? Jo, når de var inde i butikkerne, og man hørte, at de var nordfra, så lød det: "Der vil snart ske store ting deroppe, ved valget vinder vi 3-4 mandater (man vil huske, at tyskerne hidtil havde haft ét mandat af Nordslesvigs syv), og saa kommer han (Føreren) selv".

Den 3. april 1939 er en af de lykkeligste dage, jeg har oplevet i Sønderjylland; jeg glemmer aldrig den aften, da valgresultaterne kom med bud om den store danske fremgang alle vegne. Det store spørgsmål nationalt efter 1920 havde været, om vi kunne fastholde de blakkede, der før 1920 havde været i den tyske lejr. De var blevet Danmark tro.

De Danske Samfunds ledere mødtes hen på sommeren på Folkehjem, hvor Hammerich ønskede spørgsmå-

let om Samfundenes udbygning til virkelige foreninger med indtegnede medlemmer drøftet. Det er ejendommeligt at tænke på, at stemningen i forsamlingen var imod - de rammer, vi havde skabt, var tilstrækkelige nu, da det tyske stormløb var afvist.

Jeg har engang hørt Hal Koch sige, at det var Christmas Møller, der på de møder, han holdt omkring i landet sommeren 1940, først kaldte på handlingens ånd efter den 9. april. Det er ikke helt rigtigt. Den dag, Danske Samfunds ledere mødtes her, lammede og forsagte, blev det besluttet trods alt at udbygge Danske Samfund hele Nordslesvig over for at styrke det danske sammenhold mod besættelsesmagten. Rødding Højskole blev i de kommende år Vesteramt-

ets samlingssted for tillidsmændene, når der skulde gives fortrolige oplysninger om stillingen eller tages beslutninger om fælles handling. Jeg husker disse sammenkomster med deres skiftende stemninger - som regel var det jo ikke godt nyt, der var at bringe. Men det kunde dog ske, at der var godt at melde. Jeg husker bl.a. et møde i juni 1940. Der var kommet rygter i omløb om, at Hitler på Versaillesdagen den 28. juni ville sønderrive Versaillestraktaten, og det ville betyde, at alle grænserne fra 1920 var ophævet. Folk var urolige, og vi indkaldte da formændene til et møde på skolen søndag den 23. juni og bad Troels Fink, der lige havde været i København, om at komme til stede. Et par dage før mødet ringede

Pastor Malling prædiker på nazistpartiets landsmøde i Aabenraa 1934.

Foto: Museum Sønderjylland, ISL-Lokalhistorie.

Søren Rahbæk fra 'Mejerholm' og spurgte, om han måtte komme og tale med mig. Hvad det drejede sig om? Ja, det kunne han ikke sige i telefonen, men jeg kunne vel nok tænke mig til, hvad det var. Søndag formiddag kom han og berettede, hvordan tyskerne på Tønderegnen købte flagstænger og havde de tyske flag parat til den 28. Så spiste vi til middag, og mens vi spiste, blev jeg kaldt ud; der var en mand, der ville tale med mig. Det var gamle vognmand Rafn. Han ville fortælle mig, at han sidste nat, da han ikke kunne sove, havde været rundt i tyskernes haver her i byen, og alle vegne lå der flagstænger parat. Så kom Troels Fink sammen med formændene, og han

kunne fra de bedste kilder meddele, at det var falsk alarm.

Der var nok, der sled på nerverne i de år. En aften hen på sommeren 1940 sad jeg sent oppe og arbejdede. Da bankede det pludselig på døren, og ind kom Peter Andersen fra Knorreborg. Han gjorde undskyldning for, at han kom så sent, men det havde sin grund. "Ved De, at De bliver skygget og er blevet det siden 9. april?" Nej, det anede jeg ikke noget om. "Jo", sagde han, "jeg kender tyskerne og nazisterne her på egnen, og hver gang jeg kommer til Rødding, har jeg konstateret, at der er en af dem i højskolens nærhed". Jeg har senere spurgt ham, om han mente, det var rigtigt, og han fastholder det. Han

Møde i hovedbestyrelsen for De sønderjyske Danske Samfund på Folkehjem i Aabenraa 1946. Fra venstre ses højskoleforstander Hans Lund (nr. 4), redaktør Kaj Edvard Larsen (nr. 8), gårdejer Marten Refslund Poulsen (nr. 9), gårdejer Hans Andersen, formand for De sønderjyske Danske Samfund (nr. 10), professor Troels Fink (nr. 12), direktør Jes Christiansen (nr. 14) og amtskontorchef Jes P. Caspersen (nr. 19).

Foto: Museum Sønderjylland, ISL-1-lokalhistorie.

kom som medlem af byggeudvalget for Røddingkredsen meget omkring i alle slags hjem og kendte bedre end de fleste, hvad der skete på egnen. - Jeg nævnte det ikke til nogen, og først år efter fik min kone det at vide.

Midt under tidens tryk og uro var det en stor lykke at opleve det danske sammenhold, sådan som vi mødte det på mange måder, men her først og fremmest gennem Danske Samfund. Nogle af de skønneste og mest udbyttegivende møder, der har været holdt her på skolen, var Danske Samfunds kursus med deres samvær og drøftelser, hvor deltagerne i et tal på op mod 100 kom fra hele landsdelen og var sammen flere dage. Som formand for Danske Samfund i Vesteramtet kom jeg med i 'Dansk Samraad', og til minderne fra disse år hører også dem fra Samraadets sammenkomster i Aabenraa, hvor redaktør Svensson eller andre gav os de instruktioner, som det var vor opgave at lade gå videre.

Jeg er enig med Hal Koch i, at de afgørende år, folkeligt og nationalt, var besættelsens første år, da det for de fleste måtte se ud, som tyskerne havde nær udsigt til sejr, og da kampen stod om det danske folks indstilling. Der blev lokket, og der blev truet. Vi skulle være med i "den store nyorientering" og ikke sætte os selv udenfor, sådan lød det på den ene side, men hjalp det ikke, så truedes der. Bl.a. fik vi fra folketingets talerstol at vide, at hvis ikke præster, højskolefolk og alle, der stod i oplysningens tjeneste, gjorde deres gerning i den ny, dvs. nazistiske ånd, ville de blive afsat. "De maa belæres, vejledes eller fjernes", som det blev sagt.

På forskellig måde fik jeg at vide, at

jeg var i nazisternes søgelys. Vi, der var med i arbejdet for at undgå, at man i svaghed gjorde knæfald for fremmede guder, måtte vide, under hvilken risiko det skete. Sejrede tyskerne, eller fik vi et nazistisk styre herhjemme, ville vi komme til at undgælde for vor holdning. Da jeg blev fængslet om morgenen den 29. august, regnede jeg med, at nu slog gengældelsens time. Mads Gram havde af tyskerne fået at vide, at det var 'anseelsen', der havde bevirket, at jeg blev sat fast som gidsel. Det kan være, men jeg tror, at der er en anden forklaring. Der er blevet skrevet herom: "Gennemgaar man listerne over arrestationerne fra den bevægede augustnat", vil man forstå, at der "side-løbende med andre interesser heri laa gemt et opgør med skjulte kræfter, som den tyske propaganda længe havde følt sig generet af". Der var da også blandt de tolv, der blev fængslet her i Sønderjylland, flere af de mest brugte ordførere: Claus Eskildsen, Peter Marcussen, Frede Nielsen, A. Svensson. Jeg tør vel i al beskedenhed regne mig til samme gruppe.

Efter den tid ændrede kampen karakter. Det tog tid for Sønderjylland at forstå nødvendigheden heraf, og det tog det også for os, men i besættelsens sidste måneder var der igen en enig front. Da gæstedes skolen af Gestapo, Rosendahl blev fængslet og Inge Margrethe Hanssen eftersøgt.

Det lykkedes os i disse år at gennemføre vort skolearbejde trods indkvartering af tyske soldater i perioder. Da det i foråret 1944 så ud til, at den indkvartering, der var begyndt sidst i marts, ville strække sig ind på sommeren, viste Københoved By sit venesind overfor skolen ved at ordne

det sådan, at vi kunne flytte derover med lærere og elever.

Da befrielsen kom, havde vi skolen fyldt af kvindelige flygtninge, og først til juni kunne sommerskolen begynde. I denne sommer blandes lys og skygge - glæden over befrielsen, freden og nazismens undergang og sorgen over alle de fejlgreb, man i sejrsmarschen begik. At man i landsdelen greb fejl i behandlingen af mindretallet, vil man vist fra næsten alle sider i dag erkende. At det var nødvendigt at ofre vor frisindede skolelovgivning, kan jeg til denne dag ikke forstå, og jeg følte mig dengang forpligtet til at gå imod strømmen. Når C.P.O. Christiansen i en artikel i Højskolebladet i anledning af mine 25 år i Rødding skrev, at jeg endog gik imod min egen bestyrelse, må jeg benytte lejligheden til at rette dette. Formanden, Mads Gram, var ganske enig med mig, og bestyrelsen var i øvrigt delt.

Men vi, der gik mod strømmen, kom til at stå meget ene. Jeg havde prøvet det før under 30'ernes uro, men det var drøjest denne gang. Jeg har en artig samling trusselsbreve fra den tid, og det var de artigste ting, vi blev beskyldt for.

Man vendte sig i denne tid overlegent og hånende mod den danske politik i tiden mellem krigen. Da jeg talte på Dybbøl ved festen i anledning af 25-året for Genforeningen, benyttede jeg lejligheden til at tage afstand fra denne indstilling og til at vise, at denne periode i virkeligheden gennem erobringen af de blakkede havde været den største nationale fremgangstid i Nordslesvig siden vækkelsen for hundrede år siden.

I 1945 trængte det sydslesvigske spørgsmål sig frem på en helt ny

måde. Vi gav fra første færd her på skolen vor tilslutning til tanken om en folkeafstemning ad åre. Jeg kan her komme med en historisk oplysning. Overbibliotekar Jakob Petersen har engang skrevet, at det er uvist, om denne efter hans mening ulykkelige tanke stammer fra kredsen omkring 'Danevirke' eller fra kredsen omkring Rødding Højskole. Den ære tilkommer ikke os. Så vidt jeg ved, var det folketingsmand Jørgen Gram, der først skrev om en §5 for Sydslesvig; Tanken fik meget tidligt tilslutning fra mænd omkring Askov og Rødding, men den var ikke søgt forinden.

Det var blandt lærere på Askov og i Rødding, tanken om en højskole i Sydslesvig blev til i sommeren 1945. For at sikre os, at idéen ville blive billigt blandt Sydslesvigere, søgte Arnfred og jeg forbindelse med Niels Kjems engang i august, da han opholdt sig i sit sommerhus i Padborg Mose. Da huset var fyldt med gæster, blev det på en grøftkant ude i mosen, vi satte Kjems ind i vore planer. Jeg husker endnu hans første ord, da vi havde fremført vort ærinde: "Det øjeblik har jeg ventet paa i 25 år". Det havde oprindeligt været min plan, at Rødding-Askov-Egnen sammen med en højskoleegn på Fyn og en på Sjælland (vel Ryslinge og Vallekilde) skulle rejse denne skole, men tanken fandt så god en jordbund i højskolekredse, at det var naturligt, at det blev en fællesopgave for højskoler og landbrugsskoler at give Sydslesvig denne ungdomsskole. Vi havde tænkt os, at det kunne ske hurtigt, men der skulle gå fem lange og brydsomme år, inden den dag kom, da Jørgen Jessen kunne begynde sit højskolearbejde i Jaruplund.

Foto: Museum Sønderjylland, ISL-Lokalhistorie.

Hans Lund med et elevhold, ca. 1950.

Jørgen Jessen er gammel elev herfra.

En skole får farve af sin jordbund. Vi har været en sønderjysk højskole i den forstand, at det sønderjyske har været med til at præge livet og arbejdet her på skolen. Vi har desværre ikke ofte haft sønderjyder i vor lærerkreds. De er i det hele ikke mange i den fri ungdomsskoles tjeneste, men vi har altid haft et ret stort islæt af sønderjyder i elevflokkene. Da det i 1942 blev gjort op i anledning af Skoleforeningens jubilæum, viste det sig, at Rødding var den skole, der siden Genforeningen havde haft flest sønderjyske elever, selv om deres tal forholdsmæssigt i den store flok har været beskedent (i de 25 år 889 af 5.750 eller 15,5%). I vort arbejde har sønderjyske emner haft en naturlig plads. Når jeg om vinteren fortæller Danmarks historie, regner jeg med, at

den ene måned går med at fortælle om Sønderjylland.

Vi har fået den lykke at leve i Sønderjylland i de bevægede år under den, efter menneskelig beregning, sidste fase i kampen om Nordslesvig. Vi er taknemlige for at have levet her sammen med den generation, der som unge efter århundredskiftet var gået ind i nationalitetskampen, og kunnet stå side om side med den. Meget vil blive anderledes, når den nationale spænding kommer til at ligge udenfor Nordslesvigs enemærker. Det må nødvendigvis skabe krise i folkesindet, når det, der har fyldt stærkest i sindene, taber sin betydning. Det har været lykkeligt for Nordslesvig, at denne krise blev udskudt og ikke kom straks efter 1920, så tilvænningen til almindelige danske kår fik sin rigelige tid.

Set og sket i Grænselandet

Grænselandskronik

Af H.E. Sørensen

Så store udskiftninger var der i kommunalbestyrelserne efter valget, at man kunne tro, det var 'Bodil', der var fejlet gennem byrådsalene. H.E. Sørensen har blandt meget andet fulgt med i udskiftningerne. Synspunkter i Grænselandskronikken er udtryk for forfatterens holdning og udtrykker ikke nødvendigvis Historisk Samfunds holdninger.

Kommunalvalget

Valget 19. november betød magtskifte i tre af de fire sønderjyske kommuner. Kun i Tønder beholdt venstremanden Laurids Rudebeck borgmesterkæden, mens socialdemokraterne tabte den i Haderslev og Aabenraa, men til gengæld vandt den i Sønderborg. I Haderslev måtte Chr. Gjesing og H.P. Gejl igen skifte plads, så Gejl blev borgmester, og Gjesing måtte ned i de meniges rækker. I 2009 var det omvendt. I Aabenraa havde Tove Larsen meldt sin afgang efter 20 år i borgmesterstolen, 12 år i Rødekro og otte i Aabenraa. Uden denne stemmesluger måtte socialdemokraterne se sig slået, så venstremanden Thomas Andresen blev borgmester. Og i Sønderborg fik Fælleslisten et katastrofalt valg - fra otte til to mandater - hvilket betød, at Aase Nyegaard afløstes af socialdemokraten Erik Lauritzen (JV, No. 20/11).

Den generelle tendens ved valget var, at Venstre, Dansk Folkeparti og Enhedslisten gik frem, mens Socialdemokraterne og SF mistede terræn, hvilket betød stor udskiftning i de

kommunale råd. Enkelte gik dog frivilligt som Tove Larsen og hendes partifælle, socialdemokraten Johan Kristensen, der sagde farvel efter 28 år i Skærbæk og Tønder byråd. I Haderslev røg SF helt ud, mens de i de tre andre kommuner reddede skindet med et enkelt mandat. I Tønder var 14 medlemmer af 31 nylvalgte.

Det tyske mindretal

Derimod var der al mulig grund til at ønske Slesvigsk Parti tillykke med kommunalvalget. Med 8.594 stemmer mod 5.253 i 2009 eller en fremgang på 63,6% og dermed ni mod tidligere seks mandater var partiet valgets procentuelle sejrherre efter Enhedslisten. Slesvigsk Parti har nu tre repræsentanter i byrådene i Tønder og Sønderborg og fortsat to i Aabenraa og et i Haderslev. I Tønder, Aabenraa og Sønderborg har Slesvigsk Parti nu mellem 7,5 og 8,4% og i Haderslev 2,7% af stemmerne (No., 21/11). Det var i Sønderborg mere end en fordobling og i de tre andre kommuner et plus på ca. en tredjedel. Uventet for de fleste.

Tidligere ville en sådan fremgang have vakt uro i danske kredse. At dette ikke er sket denne gang viser, at mindretal og flertal nu lever fredeligt side om side og gensidigt respekterer hinanden.

Men der er heller ingen grund til national ængstelse. Slesvigsk Partis fremgang afspejler ikke nogen forskydning i de nationale grupperinger.

Hvis det havde været tilfældet, ville det have kunnet aflæses i bl.a. elevtallet i de tyske skoler. Men her er ikke sket nogen ændring. I de 14 mindretalsskoler er elevtallet stabilt med en let faldende tendens, altså stik modsat valgresultatet. I 2013 er der 1.218 elever mod 1.241 året før.

Slesvigsk Partis store fremgang skyldes dels, at partiet i valgkampen førte sig frem som et regionalt sønderjysk parti ('de rigtige sønderjyder') og stort set ikke nævnedes det tyske, og dels at partiet har haft nogle dygtige og flittige byrådspolitikere, hvis indsats har båret frugt, også i form af stemmer. Det gælder ikke mindst i Sønderborg og Tønder, hvor fremgangen da også var størst.

Der er således ikke - eller i hvert fald kun i ringe grad - tale om, at tyskheden er styrket i Sønderjylland, men at klog strategi og dygtigt politisk arbejde er blevet belønnet af vælgerne.

Regionsrådet

Stik imod tendensen ved de kommunale valg fik Socialdemokraterne ved regionsrådsvalget en pæn fremgang på 6.256 stemmer (1,5%) og bevarede dermed deres 12 mandater, mens Venstre fik en fremgang på 48.920 stemmer (4,9%) og to ekstra mandater, så partiet nu har 15. Dansk Folkeparti fik med 72.550 stemmer fem mandater mod tidligere fire, mens valgets procentuelle sejrherre blev Enhedslisten med 40.614 stemmer mod tidligere kun 8.161 - næsten en femdobling - og dermed to mandater. Det er nu lige så stort som Det Konservative Folkeparti, der fik 40.707 stemmer. Marginalen var knivskarp, for de 93 stemmer mere var nok til at udløse et tredje mandat. De Radikale fik trods pæn

fremgang fortsat kun et mandat, det samme som Liberal Alliance. Kristen-demokraterne opnåede med 5.177 ikke at komme i regionsrådet.

De to største partier aftalte allerede på valgnatten, at Carl Holst fortsætter som regionsrådsformand, mens Poul Erik Svendsen blev næstformand og formand for sygehusudvalget (JV 20/11).

Et af de nyvalgte regionsrådsmedlemmer, venstremanden Chr. Kloppenborg-Skrumsager, døde få dage efter valget og erstattedes af førstesuppleanten Jens Møller, Løgumkloster. Også ved sidste valg blev han suppleant og kom først i regionsrådet efter forfald.

Stemmeprocenten var på 73% mod 67,6 i 2009 - en pæn fremgang (JV 20/11).

Det danske mindretal

Højskoleforstander Dieter Paul Küssner, Jaruplund, der har været formand for Sydslesvigsk Forening siden 2003, efterfulgtes af næstformanden pastor Jon Hardon Hansen fra Sild (JV 10/11). Også Flensborg Avis fik ny leder, idet den 49-årige Jørgen Møllekær, født i Flensborg og student fra Duborg-Skolen, 1. december overtog posten efter Bjarne Lønborg, der har været chefredaktør siden 1990 (JP, 28/11, Fl.A. 30/11).

Dybbøl - igen

Efterhånden bliver det mere og mere klart, hvad man agter at gøre for at 'fejre' (som JydskeVestkysten skrev) nederlaget ved Dybbøl, eller 'die Feierlichkeiten', som det formuleredes i Der Nordschleswiger.

Det skal starte med en marchtur i februar (vel en slags gentagelse af tilbagetoget fra Dannevirke), egentlig

en udmærket idé, som så efterfølges af en 'gentagelse' af overgangen til Als 29. juni, markedsdage og et projekteringsshow på Sønderborg Slot. "Det kunne blive den perfekte afslutning, en flot raket, der fortæller historien om 1864 på en anden måde", siger Sønderborgs turistchef, Karsten Justesen. Lysshowet "skal vises i flere dage og varer ca. ti minutter. Projektet koster 500 mio. kr., som der ikke er fundet penge til endnu", skrev JydskVestkysten. Forhåbentlig har journalisten fået mindst et par nuller for meget med.¹⁾

På Dybbøl-Skolen skal danske og tyske elever i fællesskab lave en legeskulptur som et "spil hinkesten, hvor børnenes hånd- og fodaftryk sættes på skulpturen". - "Tanken er at ænd-

re 1864-konflikten til et samarbejdsprojekt", skriver avisen. Det var noget af en mundfuld. Selvfølgelig skal danske og tyske samarbejde og leve i fred og fordragelighed, men ligefrem at gøre 1864 til et 'samarbejdsprojekt'!

Kunstneren Richardt Nielsen skal opføre en 1864-forestilling "om de stakler, der blev majet ned. Vi skal bruge mange værktøjer til at fortælle historien ... cirkuselementer, rap, parkour²⁾, og generelt vil forestillingen være inspireret af ungdomskulturen", oplyser kunstneren. Det hele skal vises på et skib i Sønderborg havn den 18. april - 150 års dagen for nederlaget -, og regionsrådet har betalt 275.000 kr. for underholdningen (JV, 23/12).

Bombardementet af Sønderborg den 2. april 1864. Markeringen af nederlaget i 1864 går heldigvis ikke kun op i tant og fjas. Den 21. og 22. marts arrangerer Landsarkivet for Sønderjylland i samarbejde med Landesarchiv Schleswig-Holstein et seminar, hvor den civile side af krigen i 1864 er temaet.

Foto: Museum Sønderjylland, ISL-Lokalhistorie.

Oprydning på Løgumklostervej i Aabenraa efter stormen den 13.-14. februar 1989, der ganske vist ikke havde noget navn, men dog har fået en plads på listen over 'historiske stormflodshændelser i Danmark'.

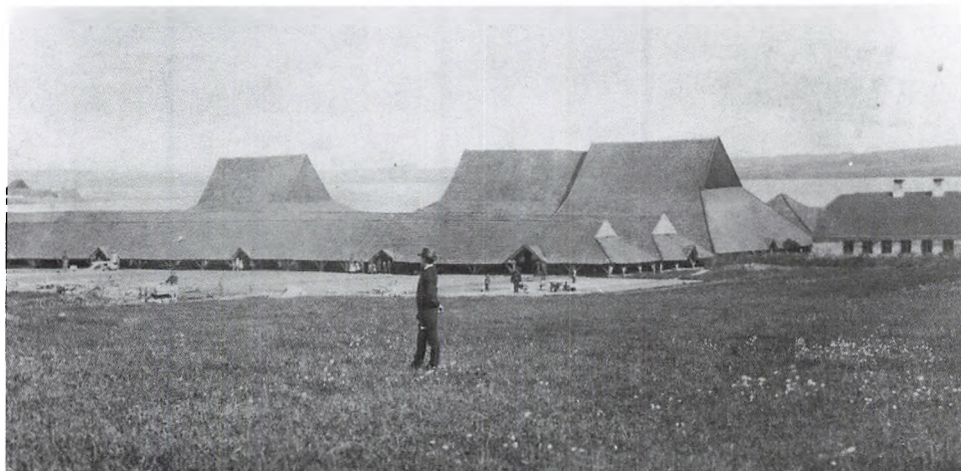
Jeg fatter ikke, at man absolut skal lave cirkus og tivoli ud af en national katastrofe, som 1864-krigen og nederlaget på Dybbøl var. Hvorfor kan man ikke udvise en smule værdighed og mindes begivenheden og ikke mindst de faldne med et minimum af takt?

Uvejr

To voldsomme storme - 29. oktober og 5. december - anrettede store ødelæggelser mange steder. Vindhastigheden var i en periode på orkanstyrke, og ved Kegnæs målte DMI den hidtil højeste vindhastighed i Danmark, 53,4 m i sekundet, eller ca. 200 km/t. I Aabenraa blæste et stort stillads over H.P. Hanssens Gade og lagde sig på parkeringspladsen foran Radio Syd, og på havnen væltede en kran. Adskillige tage og gavle blev be-

skadiget, og i Møgeltønder fik Slotfeltladen alvorlige skader i murværket, da stråtaget lettede og igen faldt ned. Flere steder var vejene spærret, ligesom toget mellem Ribe og Tønder ikke kunne køre på grund af væltede træer. Ved Haderslev blev en kvinde hårdt kvæstet, da et tag skred ned over hende, og på Lakolk blev nogle vindsurfere reddet i land, efter at de havde vovet sig ud på bølgerne under uvejret (JV, No., 30/10).

Lignende skader opstod under stormen i begyndelsen af december, der fik det nuttede navn 'Bodil', fordi myndighederne har bestemt, at store uvejr skal betegnes med pigenavne, forhåbentlig uden at der skal lægges noget symbolsk i det. Selv om der var stormflod både i oktober og december, holdt digerne, men der opstod alvorli-

Tychsens Teglværk ca. 1910. Teglværket ved Nybøl Nor blev grundlagt omkring 1850 og tilhørte familien Tychsen fra 1896 til 1992, hvor det blev købt af Preben Piper, Randers Tegl. Manglende efterspørgsel på blødstrøgne mursten har nu fået Randers Tegl til at lukke teglværket.

ge skader på Kirkebydiget på Rømø. Dige greve Christian Krog sagde, at det var de værste ødelæggelser i "mere end 150 år" (JV, 13/12). Kirkebydiget blev anlagt i 1912. Under en stormflod i 1916 blev det stærkt beskadiget og først repareret efter Genforeningen, så 150 år er vist lidt rigeligt.

I forbindelse med stormen 5. december var alle færgeruter indstillet og de fleste broer lukket, jernbanetrafikken stod stille i adskillige timer, og politiet frarådede al udkørsel. Det fik filosofen Arno Victor Nielsen til at sige, at "Banedanmark ville forebygge, at togene kom til at stå stille på skinnerne, ved slet ikke at køre. Det er en ødelæggende kultur. ... Det lammer livet, og under stormen fratager det (folk) deres funktionsmuligheder". - "Politiet er til for at sikre, at borgerne kan omgå hinanden, det forhindrede de nærmest under stormen ... de må ikke forhindre alle mennesker i at leve deres liv. I en gro-

tesk konsekvens slår betjenten det sociale liv ihjel i stedet for at sikre det" ved at fraråde udkørsel (JV, 7/12). Hvordan mon der ville have set ud i landet den dag, hvis man havde ladet som ingenting? Der var jo ikke tale om en smule sommervind.

Erhvervslivet

Frøs Herreds Sparekasse måtte foretage så store nedskrivninger på urentable konti, at balancen blev på minus 8,6 mio. kr. (JV, 7/11), og Sydbank måtte ekstraordinært afskrive over en halv milliard kroner, bl.a. fordi overtagelsen af Tønder Bank havde været dyrere end ventet på grund af en række dårlige kunder (JV, 6/12). Samtidig har den tidligere direktør for Tønder Bank, Mogens Mortensen, indbetalt retsafgift, så retssagen om hans krav på knap 3 mio. kr. i lønkomensation kan forventes indledt (JV, 2/10).

Danfoss anlægger to nye fabrikker i Haiyan-regionen i Kina (JV, 7/11).

samtidig med at koncernen i årets første ni måneder havde en indtjening på knap 2,5 mia. kr. (JV 1/11). - Randers Tegl opgiver sin produktion i Sønderjylland og lukker Tychsens Teglværk ved Nybøl Nor (JV 3/10). - Vognmandsfirmaet H.P. Therkelsen, Padborg, slutter året med et overskud på 11,1 mio. kr., en fremgang på 2,5 mio. kr. (JV 3/12). - Natur- og Miljøankenævnet afviser Dansk Naturfredningsforenings klage over udvidelsen af Rømhø Havn, som herefter kan anlægge en oplagsplads på 4,5 ha nord for selve havnen (JV 28/11).

De sidste tre år har været gode for landbruget, som har øget indtjeningen markant, så gennemsnitsresultatet pr. bedrift i årene 2011-13 har ligget på 8-900.000 kr. pr. år. Det gælder såvel kvægbrug som svineavlere (JV, 4/12). - Naturmælk i Broderup regner med et overskud i 2013 på 6,9 mio. kr. mod et underskud på 1,5 mio. året før. Pengene skal bl.a. bruges til investeringer i modernisering af produktionen (No., 21/12). - Samtidig køber Viking-is i Aabenraa Hjem-is fra Nestlékoncernen. Efter sammenslutningen bliver navnet Hjem-is Danmark (JV, 31/12). - Hjemsted Oldtidspark ved Skærbæk har tabt sin egenkapital og er i alvorlige økonomiske vanskeligheder trods gentagne kommunale støtteordninger gennem flere år (JV, 23/10). - Skatteministeriet bebuder, at Skattecenter Haderslev med ca. 200 medarbejdere skal lukkes og aktiviteterne flyttes til andre byer (JV, 23/10).

Døde

Tidligere formand for Fælleslandbrugsforeningen i Sydslesvig gennem 20 år og SSW-kommunalrådsmedlem

i 24 år, gårdejer Peter Andresen, Agtrup, 93 år (Fl.A. 16/10).

Politimester i Tønder 1976-94, Preben Jacobsen, Tønder, 84 år (JV 22/10).

Det nyvalgte medlem af regionsrådet, gårdejer og byrådsmedlem Christian Kloppenborg-Skrumsager, Sølundgård ved Hejls, 41 år (JV 26/11).

Grundlæggeren af St. Georgs Gildet i Flensborg, tidl. kontorchef for Dansk Sundhedstjeneste, Franz Wingender, Flensborg, 95 år (Fl.A. 28/12).

DAGBOG

2. oktober: Kommunerådet i List på Sild beslutter at slette Adolf Hitler som byens æresborger (JV). Bedre sent end aldrig.

5. oktober: Slesvig-Holstens højeste dige bygges på Nordstrand. (No., JV).

10. oktober: Skuespillerinden Trine Gadeberg er udset til at afløse Leif Maibom som leder af Sønderborgrevyen (JV).

16. oktober: Det lille Teater i Flensborg har premiere på stykket 'Grænsen' på både dansk og tysk af Kaj Nissen (No.).

19. oktober: Den sidste parade afholdes på Sønderborg Kaserne forud for lukningen (JV).

22. oktober: 42 danske og tyske kunstnere udstiller på Grænselandsudstillingen i Aabenraa (JV).

26. oktober: En muslimsk gravplads for Sønderborg provsti indvies ved Ulkebøl kirkegård (JV).

28. oktober: Et nyt højhushotel planlægges på Sønderborg Havn (JV).

3. november: Tønder Kulturuge åbner (JV).

4. november: Det tyske mindretal afholder Deutscher Tag i Tinglev (No.).

6. november: En kopi af den forgyldte middelalderlige alterkalk fra Nordstrand, der opbevares på Nationalmuseet i København, skænkes til øens kirke af tyske fonde (No.).

9. november: Et forslag om 'lukning' af mindre danske øer, bl.a. Årø og Barsø, af økonomiske grunde afvises fra politisk hold (JV). - I Flensborg afsløres et monument for ofrene for Krystalnatten (jødeforfølgelser) i 1938 (Fl.A.).

10. november: Kunstneren Harald Laue-sens 100-årsdag fejres med en udstilling på BaneGården i Aabenraa (JV).

11. november: Nord for Ragebøl har man ved jordarbejde fundet liget af en hidtil ukendt dansk soldat, formodentlig faldet i en træfning 17. marts 1864 (JV).

15. november: 'Æ Rummelpot' udkommer, og Æresrummelpotten tildeles 11. december 'Verdensmesterskabet i Sønderjysk', der blev afviklet i Guderup i sommer (JV, No.).

16. november: I Renbæk Statsfængsel ved Skærbæk holdes rejsegilde på en ny kirke (JV).

17. november: Protestgruppen mod rådhusbyggeriet i Tønder afleverer 4.519 underskrifter til borgmester Laurids Rudebeck (JV).

27. november: Det nye akutsygehus i Aabenraa skal bestå af tre hvide fløje på 33.000 kvadratmeter og koste 720 mio. kr. Byggeriet påbegyndes 2017 (No.). - En mand fra Tønder løslades efter 365 dages uberettiget fængsel (JV).

29. november: Fhv. overinspektør på Sønderborg Slot, Peter Dragsbo, modtager Sprogforeningens Sprog- og Kulturpris (Fl.A.).

1. december: I Helligåndskirken i Flensborg afsløres tre glasmosaikvinduer og en bronzeport af kunstneren Bjørn Nørgaard. Kunstværkerne er betalt af Den A.P. Møllerske Støttefond (Fl.A.).

2. december: På Sønderborg Slot åbner en udstilling om grænsespørgsmålet i 1945 (No.). - Egnsspilrækken 'Højt til Himlen' i Tønder Kommune fortsætter med foreløbig tre nye spil (JV).

3. december: En ulv 'fanges' i en foto-fælde ved Harres nær Bredebro (JV).

4. december: Den muslimske menighed i Haderslev fremlægger planer om byggeri af en moske med kuppel og minaret (No.).

7. december: Sognepræst Kirsten Kruchov Sønderby, Bryndum - Vester Nebel, bliver ny provst i Aabenraa (JV).

9. december: De små søer ved Gråsten Slot bliver oprenset (JV). - Påbud om, at kongeligt privilegerede kroer ikke længere må bruge den lukkede krone, som de har gjort i flere hundrede år, vækker stærk modstand fra kroernes side, og Historischer Krug i Oversø syd for grænsen (den eneste kongeligt privilegerede kro uden for landets grænser) meddeler, at de beholder kronen, da de ikke er underlagt dansk lov (JV, Fl.A. 10/12).

13. december: Rundkørslerne ved motorvejen nær Rødekro er for små og skal evt. erstattes af en ny afkørsel (JV).

20. december: Slesvig byråd afviser at betale til opførelsen af en ny teaterbygning i byen, men kulturminister Anke Spoorendonk (SSW) vil søge at finde andre udveje (No., Fl.A.).

21. december: Broen over Brede Å ved Bredebro åbnes efter flere måneders reparation og udvidelse (JV). - Niels Kristian Troldborg bliver ny forstander for Løgumkloster Højskole (JV). - Samtidig afløses Eberhardt Harbsmeier af Hans Vium Mikkelsen som forstander for Teologisk Pædagogisk Center i Løgumkloster (JV). - Det nye stadion i Tønder sponseres af Kreditbanken og kommer til at hedde BankParken (JV).

*Menighedsrådsformand
Annemette Anker
Jakobsen og Amalie
Dandanell Ørsted
afslører Bjørn Nørgaards
bronzeport i Helligånds-
kirken i Flensborg den 1.
søndag i advent 2013.*

22. december: Planlægning af et kajakcenter ved Ballum til over 100 mio. kr. støttes af Tønder Kommune med 1,4 mio. kr. til planlægning (JV).

23. december: Løgumkloster Kirke lukkes fra nytår på grund af restaurering til over 30 mio. kr. (JV).

28. december: Padborg Boghandel lukker til nytår (JV). Så er der kun ti boghandlere tilbage i Sønderjylland.

Noter

- 1) I JydskeVestkystens netudgave af artiklen er beløbet rettet til 1/2 mio. kr.
- 2) Ved et opslag i Den danske Ordbog kan

man læse om ordet parkours oprindelse, at det er "kendt fra 2005 fra fransk parkour efter parcour du combattant ordret 'soldatens gennemløb', dvs. 'løb på militær forhindringsbane'" og om betydningen, at det er en "sport der består i at bevæge sig hurtigt rundt imellem bygninger, tage, bænke, plankeværker m.m. idet man løber, hopper og springer fra sted til sted".

Forkortelser

Fl.A.: Flensborg Avis.

JP: Jyllands-Posten.

JV: JydskeVestkysten.

No.: Der Nordschleswiger.

Helsehjemmet

Bent Vedsted Rønne (red.): 'Fra feriekoloni til behandlingshjem - Helsehjemmets første 90 år'. Historisk Arkiv for Haderslev Kommune og Dagsinstitutionen Helsehjemmet. Haderslev 2012. 135 sider, ill. Pris: 150 kr.

Formålet med at anbringe børn udenfor hjemmet og hvad der var 'godt for børn', hvad det var nødsteede børn havde brug for, har forandret sig gennem Helsehjemmets 90-årige historie. Derfor er nærværende bog ikke bare en jubilæumsbog, men også et blik ind i både tankerne bag, og hvordan disse udfoldede sig i praksis på en institution over tid.

Bogen er delt op i seks afsnit: de første tiltag til et hjem, Helsehjemmets første år, fra ferie hjem til døgninstitution, moderniseringstiltag, Helsehjemmet i en overgangstid samt Helsehjemmet i nutiden. Sidst i bogen findes et fotoalbum fra Helsehjemmet i dag, hvor man får et indblik i de nutidige rammer og aktiviteter. Bogen indledes og afsluttes af forstander for Helsehjemmet, Niels Borg.

Udover de historiske afsnit og institutionens udvikling er der brugt en del erindringer fra tidligere ansatte og tidligere helsehjemsbørn. I de tidligere år fylder særligt sygeplejerske Maren Sørensen, hvis erindringer fra hjemmets første år er bevarede og giver et spændende indblik i hverdagen. Maren Sørensen er i øvrigt en væsentlig figur i Sønderjylland indenfor bl.a. forsorg og pleje og er optaget i 'Dansk Kvindebiografisk Leksikon' (kan læses online via www.kvinfo.dk).

Erindringer fra tidligere Helsehjemsbørn er vægtet højt, og det er ikke kun solskinshistorier. Det er en stor kvalitet ved bogen, at den bestræber sig på ikke udelukkende at fortælle historien om den 'velmenende omsorg', men også ser arbejdet på hjemmet fra børnenes og de ansattes vinkel. For ikke alle børn betragtede opholdet som en gave fra rare, omsorgsfulde voksne, og arbejdsvilkårene var til tider alt andet end tilfredsstillende for de ansatte.

Det er således lykkedes at skrive en bog, der både formidler en institutions historie og problematiserer over måden 'de velmenende voksne' har ment, at børn og

unge mennesker blev bedst hjulpet på. Bogen kan derfor varmt anbefales.

Anne Marie Overgaard

Skurke og helte

Inge Adriansen & Mikkel Leth Jespersen (red.): 'Skurke og helte i Sønderjyllands historie'. Skrifter udgivet af Historisk Samfund for Sønderjylland nr. 105, Aabenraa 2012. 328 sider, rigt ill. Pris: 168 kr. for medlemmer, bogladepris 248 kr.

Hvem er skurk, og hvem er helt? Ja, det er ikke altid lige let af svare på, da det ofte kommer an på, fra hvis synsvinkel og interesse, man ser det - og det er da også problemet med denne bog. Man har tilsyneladende fundet en god idé, men den er svær at realisere, da man ikke på forhånd har gjort sig klart, hvad det er, man mener med begreberne. Man kunne f.eks. have målt dem på en demokratisk skala: i hvor høj grad de har været fremmede for udviklingen af en mere demokratisk samfundsorden eller ej? Det kan også virke lidt meningsløst, at man diskuterer om dronning Thyra Danebod, Knud Lavard, Hertug Abel o.a. var skurke eller helte, når forfatterne korrekt gør opmærksom på, at der stort set ikke findes noget kildemateriale om de pågældende.

Selvfølgelig kan man altid diskutere, hvem der skulle have været med, og hvem man godt kunne undvære. Skulle man gå ud fra kriteriet, om man havde været fremmede eller hæmmende for en demokratisering af samfundet, så ville én af mine helte afgjort have været Laurids Skau, som var den første bonde, der gjorde en aktiv indsats i mobiliseringen af de dansksindede i begyndelsen af 1840'erne, og som i den grad var kritisk overfor magthaverne: de tysktalende myndigheder, som mange ikke forstod, og så var Laurids Skau for det tredje den første bonde, der fik et embede (som amtsforvalter) efter den Første Slesvigske Krig.

Men betragter man bogen som en antologi over personligheder, som har haft stor betydning for udviklingen af Sønderjyllands Historie, så indeholder den mange spændende portrætter, bl.a. Stefan Pajungs portræt af Knud Lavard, som pri-

mært var Dux Daciae, dvs. dansk hertug med den opgave, at skulle forsvare sydgrænsen, men som samtidig fik opgaver for den saksiske hertug og senere tyske konge. Man kan dog ikke skrive, at han var "den mægtigste fyrste mellem Kongeåen og Oder", som om Kongeåen da var defineret som en grænse - til hvad?

Mikkel Leth Jespersen har skrevet nogle velargumenterende portrætter af Nis Henriksen, herredsfogeden fra Hajstrup ved Bylderup, og af Kansler Kielmann von Kielsmanseck, hvor han omkring den sidste, som gottorpernes kansler, meget fint får gjort rede for de forhold, som dengang gjorde sig gældende for den nye gruppe af borgerlige embedsmænd og deres rolle i datidens fyrstesamfund. Kielmann var dengang dømt til at stå i opposition til den danske konge - hvad der jo ikke gør folk til skurke, som Leth Jespersen også korrekt gør opmærksom på. Men artiklen får gjort meget fint rede for de komplicerede forhold mellem Danmark, Sverige og Gottorp på Kielmanns tid, hvad der i sig selv er godt gået.

Af de klassiske 'skurke' har Hans Schultz Hansen meget fornuftigt valgt at fokusere på prinsen af Nør frem for storebroderen, den augustenburgske hertug. Prinsen havde "ikke nogen heldig hånd", skriver Schultz Hansen med et citat af Anders Monrad Møller, men alligevel mener han ikke, han kan besvare spørgsmålet, om han var helt eller skurk: det "lader sig kun gøre, hvis man accepterer helt at underordne sig henholdsvis den danske eller den slesvig-holstenske udlægning", skriver han. Så dygtig en historiker som Schultz Hansen skulle da gerne være i stand til selv at tage stilling i dag - og jeg er ikke i tvivl om, at han mener, at begreberne skurk/helt er meningsløse også i forhold til prinsen af Nør?

René Rasmussen har to spændende afsnit om to skurke, som begge blev danske nazister. Det ene kapitel handler om den naive og godtroende Frits Clausen, den anden om den forfærdelige militaristiske Søren Telling. Men forfatteren er tydeligt mindre kritisk overfor Telling end Clausen på trods af, at Telling opsøgte krigen og solidariserede sig med et regime, hvis ondskab han kendte til. Det gjorde Clau-

sen ikke, da han i 1931 blev Fører.

Den eneste, der har fat på en rigtig skurk, er Dennis Larsen, der i et rystende afsnit beretter om Gustav Alfred Jepsen, der blev KZ-fangevogter. Og den eneste, der præsenterer en rigtig helt, er Louise Klinges meget fine og velargumenterende artikel om Karen Poulsen, pigen fra Kamstrup, der smuglede dansksindede tyske soldater over grænsen under Første Verdenskrig.

Bogens tema handler således mere om, hvad der har præget historikernes syn på de pågældende personer i tidens løb, og mindre om, hvordan synet på dem er i dag, hvor der ofte er flere kilder til rådighed - men hvor der også er et andet syn på, hvad man som historiker synes er relevant. Jeg savner en bedre korrekturlæsning, som kunne have fjernet en masse irriterende trykfejl, men jeg savner først og fremmest relevansen af personernes betydning for samfundsudviklingen frem for den ligegyldige gammeldags moraliserende dom, om de var helte eller skurke.

Jørn Buch

Danfoss og alt det andet

Lene Shannon: *'Danfoss - Fra Hønsesus til hele verden'*. Pressto, København 2012. 417 sider, ill. Pris: 399 kr.

Historien om Danfoss' og Mads Clausens betydning for Als, Sønderjylland, Danmark og for den sags skyld verden er god og ubestridelig. I denne bog forsøger journalist og forfatter Lene Shannon at komme hele vejen rundt fra det lille til det store, "fra hønsesus til hele verden", som det siges i titlen, med reference til det første værksted og nuværende produktion.

Bogen starter lidt blødt med kapitlet 'Eftermiddagskaffe hos Bitten' for i næste afsnit, 'Mads er død', at fortælle, hvordan det uventede dødsfald i 1966 sendte chokbølger gennem høj og lav på Als, i Danmark og rundt om i verden. Efter denne ouverture tager vi et spring tilbage i tiden til Mads Clausens fødsel i

Mennesker i krigen 1864 - en udstilling på Sønderborg Slot

Af Inge Adriansen

HENRIK HANSEN EJEDE en af gårdene på Dybbøl Bjerg, lige neden for de danske skanser. I februar 1864 blev hans gård nedbrudt af den danske hær, for at den ikke skulle kunne yde dækning for fjenden, og han måtte flytte med familie, dyr og indbo og finde husly på en gård i en nabolandsby. Ikke længe efter 18. april arbejdede han på sine marker, og allerede om sommeren begyndte han at genopbygge gården. Han er én af de 30 enkeltpersoner, der er i centrum for Sønderborg Slots særudstilling om krigen 1864.

15 danske og 15 tyske personer er udvalgt. Rækken tæller høj og lav - fra Christian IX og Bismarck til den menige soldat. Vi møder borgerfruen Ingeborg Boisen, der plejede sårede soldater, major Ernst Schau, der døde af de sår, han fik, og den menige soldat Peder Kjeldahl Pedersen, der blev invalideret for livstid. Der er digtere

som H.C. Andersen, Theodor Fontane og Theodor Storm og den tyske fotograf Friedrich Brandt, der tog en række fremragende billeder af sønderskudte skanser og faldne soldater. Hver har fået sin egen montre med markante genstande og billeder. Her kan man bl.a. se breve, som Schau skrev til sin kone, og den æresbroche Ingeborg Boisen fik af kongen som tak for sin indsats.

Udstillingen viser desuden en række danske og tyske historiemalerier med scener fra krigen. Især de tyske malerier vil være ukendte for de fleste danske. Blandt dem er et gigantisk trefløjet maleri, der viser preussiske soldater i nærkamp med danske. Det er malet i 1914 til den tyske udstilling i Sønderborg i anledning af 50-året for krigen. Nu, 100 år senere, kan det igen ses i Sønderborg.

Udstillingen kan ses på Sønderborg Slot fra 12. april til 26. oktober. ■

Maleri af Vilhelm Rosenstand med scene fra morgenen efter kampen ved Bustrup 3. februar 1864. To danske soldater finder en østrigsk soldat foran halvkredsvolden ved Hedeby.

Kulturhistorie Aabenraa

Indtil 14. sep. 'Æ kyst - Sønderjylland og Kina'.

Kunstmuseet Brundlund Slot

31. jan. - 24. aug. 'Stjerner på slottet' - Sønderjysk verdenskunst fra C.W. Eckersberg til Franciska Clausen.

Sønderborg Slot

12. apr. - 26. okt. 'Mennesker i krigen 1864'.

Kulturhistorie Tønder

Indtil 21. apr 'Tradition og fornyelse' - Kniplersken Inge Wind Skovgaard.

Fra 21. jun. 'Troens landskab' - en udstilling om religion i Vestslesvig.

Kunstmuseet i Tønder

5. apr. - 2. nov. 'Hans J. Wegner. Et nordisk designikon fra Tønder'.

Naturhistorie og Palæontologi, Gram

Indtil 23. dec. 'Dinosaurer - en forsvunden tid?' - Udstilling med et stort antal afstøbninger af dinosaurer, havreptiler og fodspor mv. af hvirveldyr, som levede på vor jord for meget længe siden.

Bliv løbende opdateret på

www.museum-sonderjylland.dk

fortsat fra side 75

1905 og følger hans fantastiske færd fra bondeknægt til grundlægger af en virksomhed med fremgang (kapitlet: 'Hvad man er tilpas ved'). Næste kapitel omhandler Anden Verdenskrig, hvor vi får slået fast, at "Danfoss ikke var en af krigens købmænd".

De næste tre kapitler, 'Nordals vågner af dvalen', 'Pionerby på en pløjemark' og 'Rend og hop - og ud med kaffebordene' omhandler de strukturændringer, der skete på Als med Danfoss' vokseværk. Her drager forfatteren, hvad hun bestemt ikke lægger skjul på, store vekslere på Kim Jacobus Paulsens bog fra 1996: 'Det nytter ikke at stritte imod'.

Efter disse mere generelle afsnit følger andre tre, der tilsammen fylder omkring 100 sider, og som tager fat i Danfoss' udvikling efter krigen ('Vokseværk', 'Danfoss bygninger' og 'Hva' laue de en'le o Danfoss?'). Særligt her og i de efterfølgende kapitler bliver bogen et potpourri af forskellige skæbner, der fletter sig ind i hinanden med Als og Danfoss som omdrejningspunkt. Om denne sammenblanding af skæbner fra gulv til direktion fremmer forståelsen, er jeg lidt i tvivl.

I det næste afsnit, der hedder 'Kend hinanden', tages der fat på halvfjerdserne og firserne, hvor der fortælles om strejker, globalisering m.m. Fortællingen om Mads Clausen og Danfoss sluttet af med et afsnit om 'Familien Clausen anno 2012' og med titlen 'Fremtiden tegner lys' om de sidste par årtier i Danfoss.

Lidt umotiveret har bogen en del to benævnt 'Historisk baggrund'. Afsnittene her er fine og redelige, men om de hjælper til forståelsen af Danfoss og udviklingen i det 20. århundrede tvivler jeg på. I første afsnit, 'Bøndernes Land' kigges der tilbage til 1600-tallet. Dette vue over landsbyfællesskab m.m. bliver efterfulgt af et afsnit benævnt 'Krigsstænk i det sønderjyske blod', hvor der på godt 20 sider fortælles om De Slesvigske Krige, Første Verdenskrig og Anden. Det hele afsluttes

med et kapitel om Nordborg Slots funktion under Anden Verdenskrig.

Det lidt ujævne indtryk til trods har bogen bestemt sine kvaliteter. Den er underholdende, velskrevet med mange gode enkelthistorier og gode faktabokse, med mange lækre billeder krydret med tankevækkende/gode vittighedstegninger fra Æ Havbogasse og Æ Rummelpot. Bogen er dog mere en 'Coffee table book' end en fagbog, der bringer nyt til torvs. Men det har åbenlyst heller ikke været sigtet med bogen. På sine præmisser er den bestemt anbefalelsesværdig, og - for den der ikke lige har læst al litteraturen om emnet - et godt resumé af den vigtigste litteratur om Mads Clausen, Danfoss og Als i det 20. århundrede.

Leif Hansen Nielsen

Stenbroer

Helge C. Jacobsen: 'Stenbroer i Sønderjylland'. Sønderjyllands kulturmiljøer - nr. 17. Det Regionale Faglige Kulturmiljøråd for Sønderjylland 2012. 20 sider, ill. Pris: 35 kr.

Som forfatteren skriver i sin indledning, er vejsten og stenbroer de eneste bevarede levn fra tiden, før vejene blev moderniseret. I enkelte tilfælde står broerne endda tilbage i landskabet, efter at vandløbet er blevet flyttet.

En vejordning for Hertugdømmet Slesvig fra 1784 satte skub i byggeriet. Der er tale om tre forskellige brotyper, sten-kister, stenplankebroer og buebroer, og for hver kategori redegøres der for byggeteknikken.

Illustrationerne er appetitvækkende farvefotografier. Alle bevarede broer er registreret med angivelse af GPS-koordinater. Det vil være oplagt at have heftet med i rygsækken eller i handskerummet på ture ud i det sønderjyske landskab. Samtidig anføres det, at heftet også er tænkt som en opfordring til kommuner og ejere af broerne om at sikre dem mod ødelæggelse af tung trafik eller bevoksning.

Britta Bargfeldt

GRÆNSEFORENINGEN

FOR EN ÅBEN DANSKHED

- Demokrati, ytringsfrihed og ligestilling gælder for alle, også i forholdet til mindretal.
- Forankring i egen kultur er en forudsætning for at have forståelse for andre kulturer.
- Kulturelle mindretal er en vigtig ressource i et demokratisk samfund.
- Dansk sprog og kultur styrkes i mødet med andre sprog og kulturer.

Du er velkommen til at kontakte din lokale formand/kontaktperson:

Sigrid Andersen
Rangstrupvej 20
6534 Agerskov

Jens Andresen
Tingvej 2
6535 Branderup

Andreas Brandenhoff
Vollerupvej 45
6392 Bolderslev

Povl Solmer Frank
Svanevej 4
6500 Vojens

Kirsten Fanø Clausen
Brobølvej 7
Blans
6400 Sønderborg

Det er Grænseforeningens formål at støtte danskheden i grænselandet, særligt syd for grænsen, at udbrede kendskabet til grænselandets forhold samt at bevare og styrke dansk sprog og kultur.

Tlf. + 45 33 11 30 63 • info@graenseforeningen.dk • www.graenseforeningen.dk

Snedkeruddannelserne - perspektiver og udfordringer

Af Hanne Pein

SNEDKERNES UDDANNELSER præsenterer hvert år de mest talentfulde af en årgang nyuddannede snedkere og deres svendestykker på Trapholt Museum ved Kolding Fjord. Præsentationen hedder 'Snedkernes Dag' og har fundet sted den første søndag i november de sidste tre år. Formålet med dagen er at præsentere de bedste svendestykker, og promovere snedkernes faglighed og formgivning. Besøgstallet er vokset år for år, helt sikkert fordi de besøgende har lejlighed til at stille spørgsmål og snakke med de unge snedkere om materialevalg, samlinger og om deres design. Snedkernes svendeprov udføres i dag som en projektorienteret opgave, hvor den enkelte maskinsnedker, møbelsnedker eller bygningsnedker udfører et selvvalgt projekt, hvor han eller hun omsætter sine egne idéer om design og formgivning i sit svendestykke.

Snedkeruddannelserne i Danmark består af fire specialer: Maskinsnedker, Møbelsnedker, Bygningsnedker og Orgelbygger. Uddannelserne foregår på ni snedkerskoler i Hjørring, Skive, Herning, Vejle, Aabenraa, Svendborg, Roskilde, Hillerød og København.

Kendskabet til uddannelserne er meget lille. I dag bliver der udlært lidt under 200 om året, fordelt på de fire specialer. For syv år siden var antallet lidt over 300. Vi oplever heldigvis en stigende interesse, men problemet er, at mange har urealistiske forestillinger om, hvad det vil sige at arbejde inden for træ-møbelvirksomheder. På

Sjælland er der stor mangel på praktikpladser, samtidig med at der er ledige praktikpladser som maskinsnedkere på Fyn og i Jylland. Det er derfor en udfordring at få de unge ledt over til maskinsnedkerspecialet, hvor der er større praktikmuligheder og efterfølgende jobmuligheder. Det er i dag både muligt at tage en del af sin praktiktid i udlandet, og kombinere erhvervsuddannelsen med HF-fag, hvis man vil læse videre.

I Danmark har vi en fantastisk designtradition. Snedkeruddannelserne har et årligt tiltag, der bygger videre på denne arv. Snedkerlærlinge og nyuddannede arbejder igennem fire uger tæt sammen med en række toneangivende designere om at fremstille nye prototyper på møbler. Projektet hedder Skud på Stammen®, og prototyperne præsenteres på en udstilling og i et udstillingskatalog. Skud på Stammen® er de sidste seks år blevet afviklet som en workshop over fire uger på Københavns Tekniske Skole (KTS), med deltagelse af lærlinge fra hele landet. KTS' Snedkerafdeling modtog i foråret 2013 Finn Juhls Arkitekturpris. Begrundelsen var, at projektet har vist, at mødet mellem håndværk og formgivning fører til nyskabende resultater. Det er værd at huske, at bag de mest spændende design står der altid dygtige snedkere. Uden dem kan vi ikke opretholde vores position som en anerkendt designnation i fremtiden. ■